

Adatbányászat: Rendellenesség keresés

10. fejezet

Tan, Steinbach, Kumar
Bevezetés az adatbányászatba
előadás-fóliák
fordította
Ispány Márton

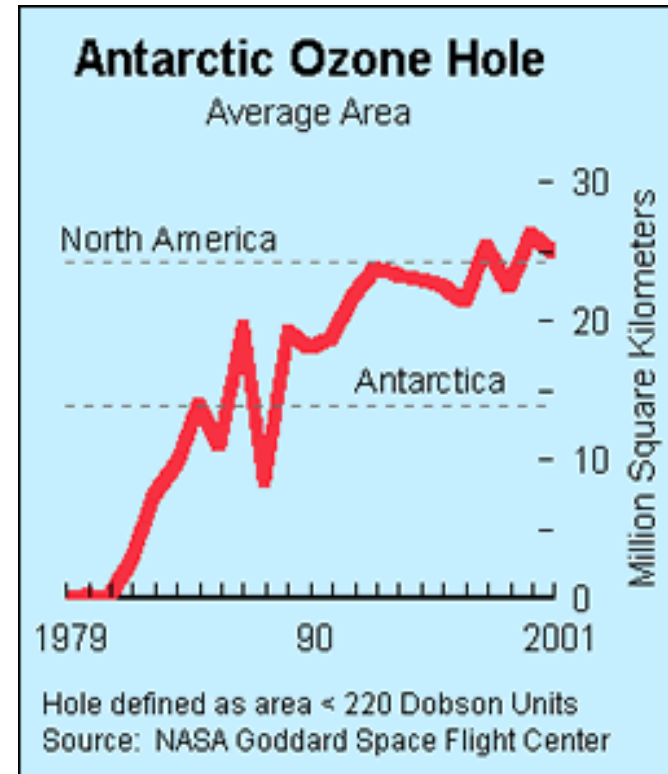
Rendellenes/kiugró adatok keresése

- Mit értünk rendellenes/kiugró adat alatt?
 - A rekordoknak egy olyan halmaza, amely számottevően eltér a többi adattól.
- Kapcsolódó feladatok:
 - Adott D adatbázisban találjuk meg az összes olyan $\mathbf{x} \in D$ rekordot, amely rendellenességi pontszáma nagyobb mint egy t küszöb.
 - Adott D adatbázisban találjuk meg az összes olyan $\mathbf{x} \in D$, rekordot, melynek $f(\mathbf{x})$ rendellenessége az n legnagyobb között van.
 - Adott D adatbázisban, mely jobbra normális rekordokat tartalmaz, és egy \mathbf{x} teszt-pont esetén számoljuk ki \mathbf{x} rendellenességi értékét D -re vonatkozóan.
- Alkalmazások:
 - Hitelkártya csalások, telekommunikációs csalások, hálózati betörések, csalások keresése.

Miért keressünk rendellenességeket?

Ózonréteg vékonyodása

- 1985: három kutatót (Farman, Gardiner és Shanklin) nyugtalanították a British Antarctic Survey által összegyűjtött adatok, melyek azt mutatták, hogy az Antarktison az ózonszint 10%-kal a normális alá csökkent.
- Miért nem jelzett a Nimbus 7 műhold, melyet ózonszint mérésre alkalmas műszerrel is felszereltek, hasonlóan alacsony koncentrációt?
- A műhold által mért ózonkoncentráció olyan alacsony volt, hogy a program kiugró adatnak kezelte és figyelmen kívül hagyta!

Forrás:

<http://exploringdata.cqu.edu.au/ozone.html>

<http://www.epa.gov/ozone/science/hole/size.html>

Rendellenességek keresése

● Kihívások

- Mennyi kiugró érték van az adatok között?
- Nemfelügyelt feladat
 - ◆ Az ellenőrzés (éppen mint a klaszterezésnél) nehéz is lehet.
- Tű keresése a szénakazalban.

● Munka hipotézis:

- Jóval több „normális” mint „abnormális” (kiugró/rendellenes) megfigyelés van az adatállományban.

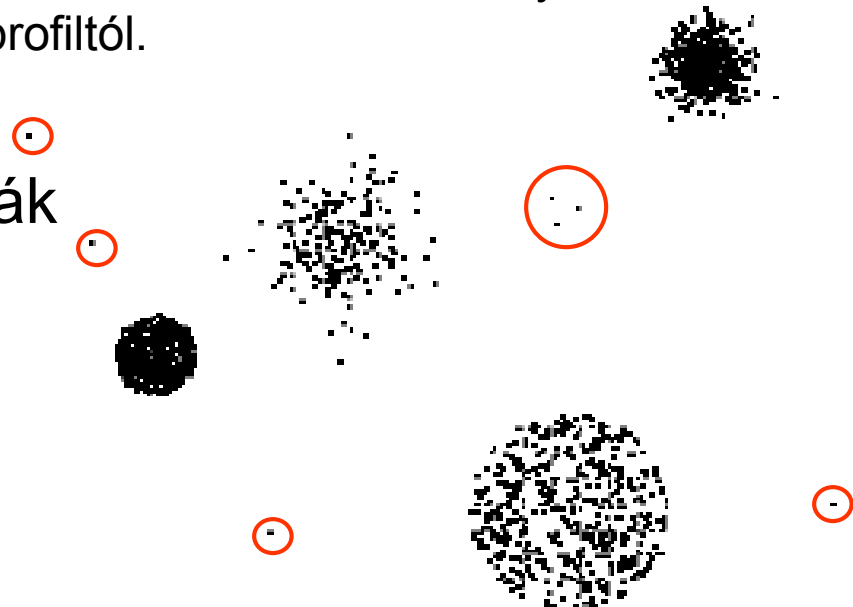
Rendellenesség keresési sémák

- Általános lépések

- Alkossunk profilt a „normális” viselkedésről.
 - ◆ Ez lehet mintázat vagy összegző statisztika a teljes populációra.
- Alkalmazzuk ezt a „normális” profilt rendellenesség keresésre.
 - ◆ Azokat a megfigyeléseket nevezzük rendellenesnek, amelyek lényegesen eltérnek a normális profiltól.

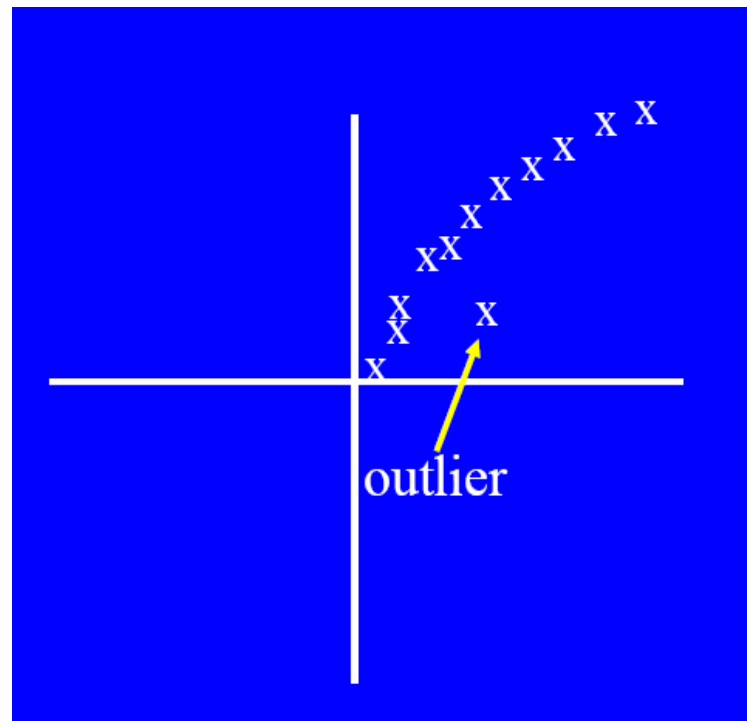
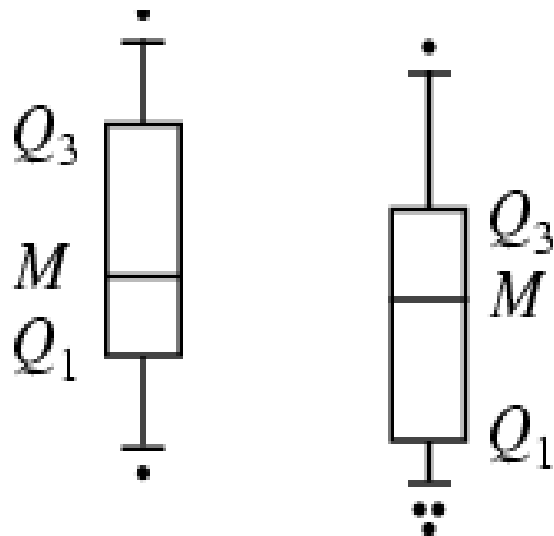
- Rendellenesség keresési sémák osztályozása

- Grafikus és statisztikus alapú
- Távolság alapú
- Modell alapú

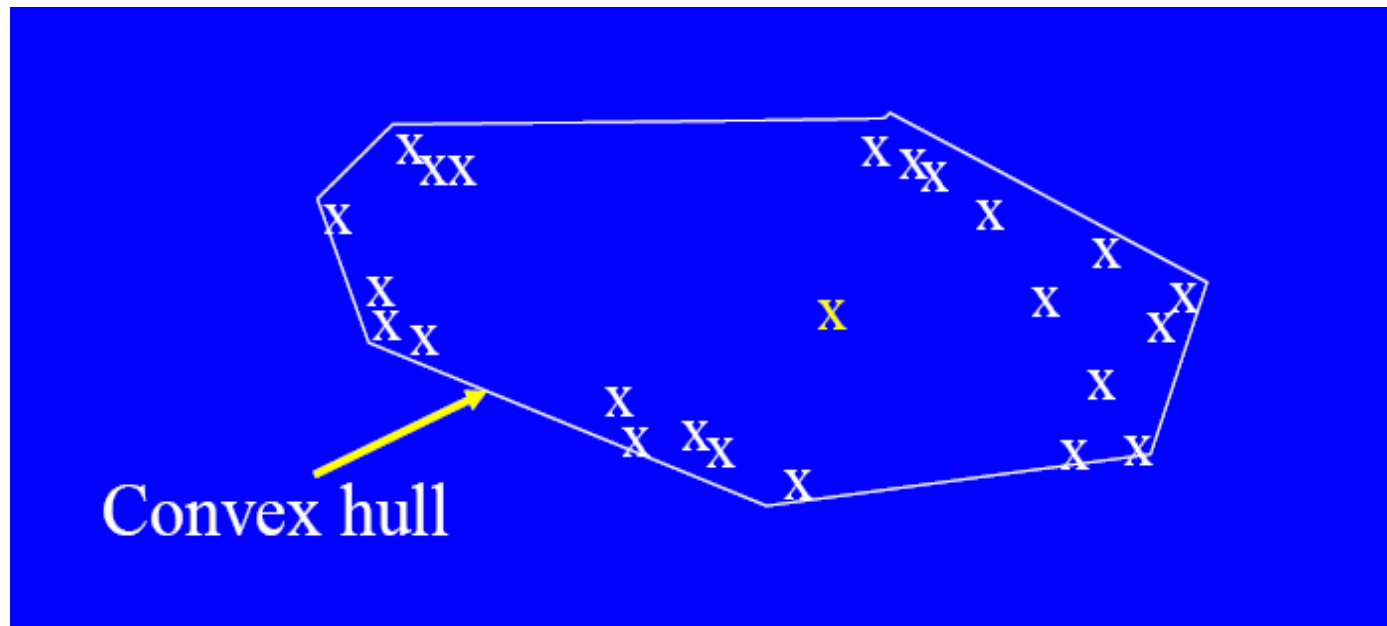
Grafikus megközelítések

- Doboz ábra (1-D), pont diagram (2-D), térbeli diagram (3-D)
- Korlátok
 - Idő igény
 - Szubjektív

Konvex burok módszer

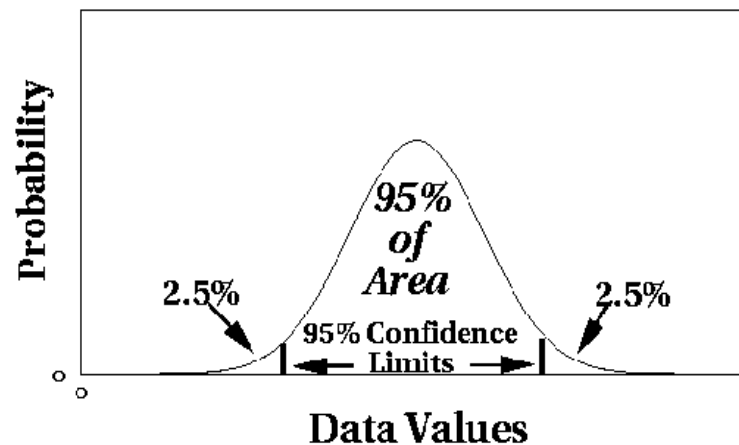
- Az extrém helyű pontokat kiugróaknak tekintjük.
- Használjuk a konvex burkot ezen pontok meghatározására.

- Mi történik ha a kiugró adat középen van?

Statisztikus megközelítések

- Tegyük fel, hogy egy paraméteres modell írja le az adatok eloszlását (pl. normális eloszlás).
- Alkalmazzunk statisztikai próbákat, melyek függenek
 - az adatok eloszlásától,
 - az eloszlás paramétereitől (pl. várható érték, variancia),
 - a kiugró értékek várható számától (konfidencia határ).

Grubbs próba

- Kiugró értékeket keres egydimenziós adatokban.
- Felteszi az adatok normális eloszlását.
- Egyszerre egy kiugró értéket keres, azt eltávolítja, majd megvizsgálja az alábbi hipotéziseket
 - H_0 : Nincs kiugró érték az adatokban
 - H_A : Van legalább egy kiugró érték

- Grubbs próba statisztika :
$$G = \frac{\max |X - \bar{X}|}{s}$$

- H_0 -t elvetjük ha:
$$G > \frac{(N-1)}{\sqrt{N}} \sqrt{\frac{t^2_{(\alpha/N, N-2)}}{N-2 + t^2_{(\alpha/N, N-2)}}}$$

Statisztikai alapú: Likelihood módszer

- Tegyük fel, hogy a D adatállomány két valségi eloszlás keverékéből származó mintát tartalmaz:
 - M (többségi eloszlás),
 - A (rendellenes eloszlás).
- Általános megközelítés:
 - Tegyük fel kezdetben, hogy az összes rekord M -beli.
 - Legyen $L_t(D)$ a D loglikelihoodja a t időpillanatban.
 - Minden M -hez tartozó x_t rekordot mozgassunk át A -ba.
 - ◆ Legyen $L_{t+1}(D)$ az új loglikelihood.
 - ◆ Számoljuk ki a differenciát $\Delta = L_t(D) - L_{t+1}(D)$.
 - ◆ Ha $\Delta > c$ (küszöbérték), akkor x_t -t rendellenesnek minősítjük és véglegesen átmozgatjuk M -ből A -ba.

Statisztikai alapú: Likelihood módszer

- Az adatok eloszlása: $D = (1 - \lambda) M + \lambda A$
- M egy az adatokból becsülhető valségi eloszlás.
 - A becslés alapulhat bármilyen modellen (naív Bayes, maximális entrópia stb).
- A -t kezdetben egyenletes eloszlásúnak feltételezzük.
- Likelihood a t időpontban:

$$L_t(D) = \prod_{i=1}^N P_D(x_i) = \left((1 - \lambda)^{|M_t|} \prod_{x_i \in M_t} P_{M_t}(x_i) \right) \left(\lambda^{|A_t|} \prod_{x_i \in A_t} P_{A_t}(x_i) \right)$$

$$LL_t(D) = |M_t| \log(1 - \lambda) + \sum_{x_i \in M_t} \log P_{M_t}(x_i) + |A_t| \log \lambda + \sum_{x_i \in A_t} \log P_{A_t}(x_i)$$

A statisztikus megközelítés korlátai

- A legtöbb próba csak egy attributumra működik.
- Legtöbbször nem ismert az adatok eloszlása.
- Magas dimenzióban nehéz becsülni az igazi eloszlást.

Távolság alapú módszerek

- Az adatokat jellemzők egy vektorával reprezentáljuk.
- Három fő megközelítés
 - Legközelebbi társ módszer
 - Sűrűség alapú
 - Klaszter alapú

Legközelebbi társ alapú megközelítés

- Módszer:
 - Számoljuk ki az összes pontpár közötti távolságot.
 - A kiugró értékek definiálásának többféle módja van:
 - ◆ Azok a pontok, amelyeknek egy adott d sugarú környezetében kevesebb mint p számú pont van.
 - ◆ Az az n pont, amelynek a k -edik legközelebbi szomszédjától vett távolsága a legnagyobb.
 - ◆ Az az n pont, amelynek az átlagos távolsága a k darab legközelebbi szomszédjától a legnagyobb.

Kiugró értékek vetületekben

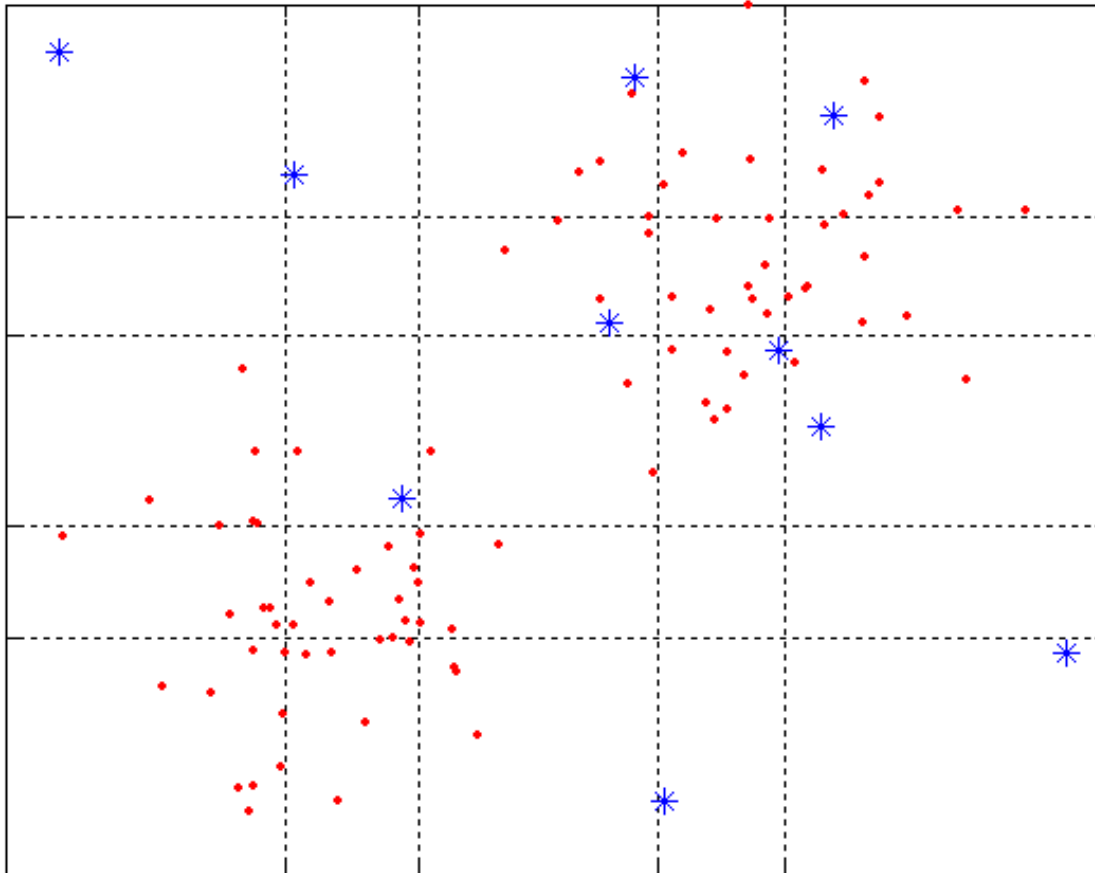
- Osszunk fel minden attributumot ϕ egyenlő mélységű intervallumra.
 - Minden intervallum $f = 1/\phi$ részt tartalmaz a rekordokból.
- Tekintsünk egy k dimenziós kockát, melyet k különböző dimenzió menti részintervallum kijelölése ad.
 - Ha az attributumok függetlenek akkor várhatóan f^k részét tartalmazza a rekordoknak.
 - N pont esetén a D kocka ritkaságát mérhetjük a következő mutatóval:

$$S(D) = \frac{n(D) - N \cdot f^k}{\sqrt{N \cdot f^k \cdot (1 - f^k)}}$$

- Negatív ritkaság a vártnál kisebb számú pontot jelez a kockában.

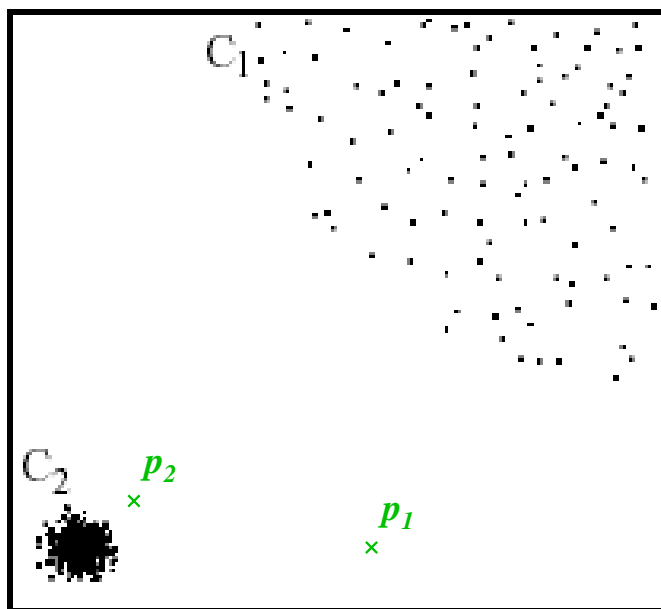
Példa

- $N=100$, $\phi = 5$, $f = 1/5 = 0.2$, $N \times f^2 = 4$

Sűrűség alapú megközelítés: LOF

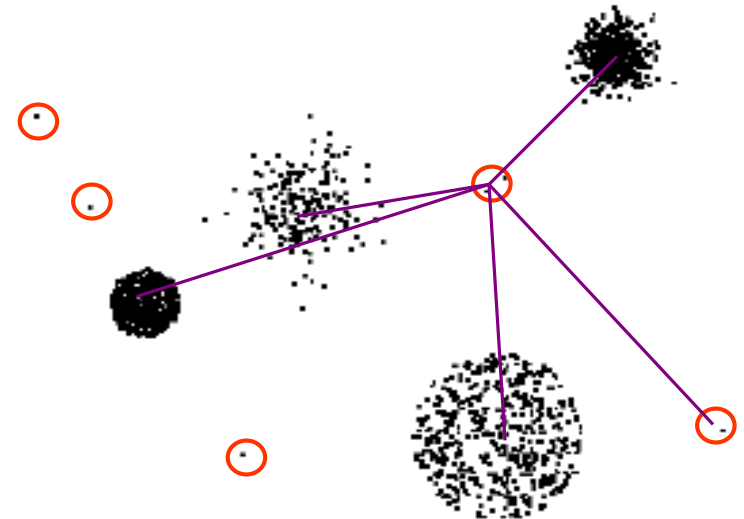
- Számoljuk ki az összes pont lokális környezetének sűrűségét.
- Számoljuk ki egy p minta lokális kiugró faktorát (LOF) úgy, mint a minta és az ő legközelebbi szomszédjai sűrűségének az átlagát.
- Kiugróak a legnagyobb LOF értékkel rendelkező pontok.

A legközelebbi társ módszernél p_2 nem lesz kiugró, ezzel szemben a LOF módszer p_1 -t és p_2 -t egyaránt kiugrónak találja

Klaszter alapú megközelítés

- Alapötlet:
 - Klaszterosítsuk az adatokat különböző sűrűségű csoportokra.
 - Válasszuk kiugró jelölteknek a kis klaszterek pontjait.
 - Számoljuk ki a kijelölt pontok és a nem kijelölt klaszterek közötti távolságot.
 - ◆ Ha a kijelölt pontok messze vannak a nem kijelölt pontoktól, akkor ők kiugróak.

Téves következtetési arány

- Bayes tétel:

$$P(A|B) = \frac{P(A) \cdot P(B|A)}{P(B)}$$

- Általánosabban:

$$P(A|B) = \frac{P(A) \cdot P(B|A)}{\sum_{i=1}^n P(A_i) \cdot P(B|A_i)}$$

Téves következtetési arány

- Legjobban egy példán keresztül lehet megérteni.
- Tegyük fel, hogy egy orvos által végzett teszt pontossága 99%, azaz egy beteg populáción 99%-osan jelez betegséget, és egy egészségesen 99%-ban ad negatívát.
- Vizit után az orvosnak van egy jó és egy rossz híre.
- Rossz hír: a teszt pozitív lett.
- Jó hír: a (betegség) előfordulása a teljes populációban 1/10000.
- Mennyi a valószínűsége, hogy valóban betegek vagyunk.

Téves következtetési arány

$$P(S|P) = \frac{P(S) \cdot P(P|S)}{P(S) \cdot P(P|S) + P(\neg S) \cdot P(P|\neg S)}$$

$$P(S|P) = \frac{1/10000 \cdot 0.99}{1/10000 \cdot 0.99 + (1 - 1/10000) \cdot 0.01} = 0.00980 \dots \approx 1\%$$

- S – betegség, P – pozitív teszt
- Bár a teszt 99%-osan pontos, annak esélye, hogy mégis betegek vagyunk 1%, mivel a populációban az egészséges emberek jóval többen vannak mint a betegek.

Téves következtetés behatolás észlelésnél

- I: betolakodó viselkedés,
¬I: nem-betolakodó viselkedés,
A: riasztás,
¬A: nincs riasztás
- Észlelési arány (igaz pozitív arány): $P(A|I)$
- Hamis riasztás arány: $P(A|\neg I)$
- A cél az, hogy egyaránt maximalizáljuk
 - a Bayes-i észlelési arányt, $P(I|A)$,
 - $P(\neg I|\neg A)$

Észlelési illetve hamis riasztási arány

$$P(I|A) = \frac{P(I) \cdot P(A|I)}{P(I) \cdot P(A|I) + P(\neg I) \cdot P(A|\neg I)}$$

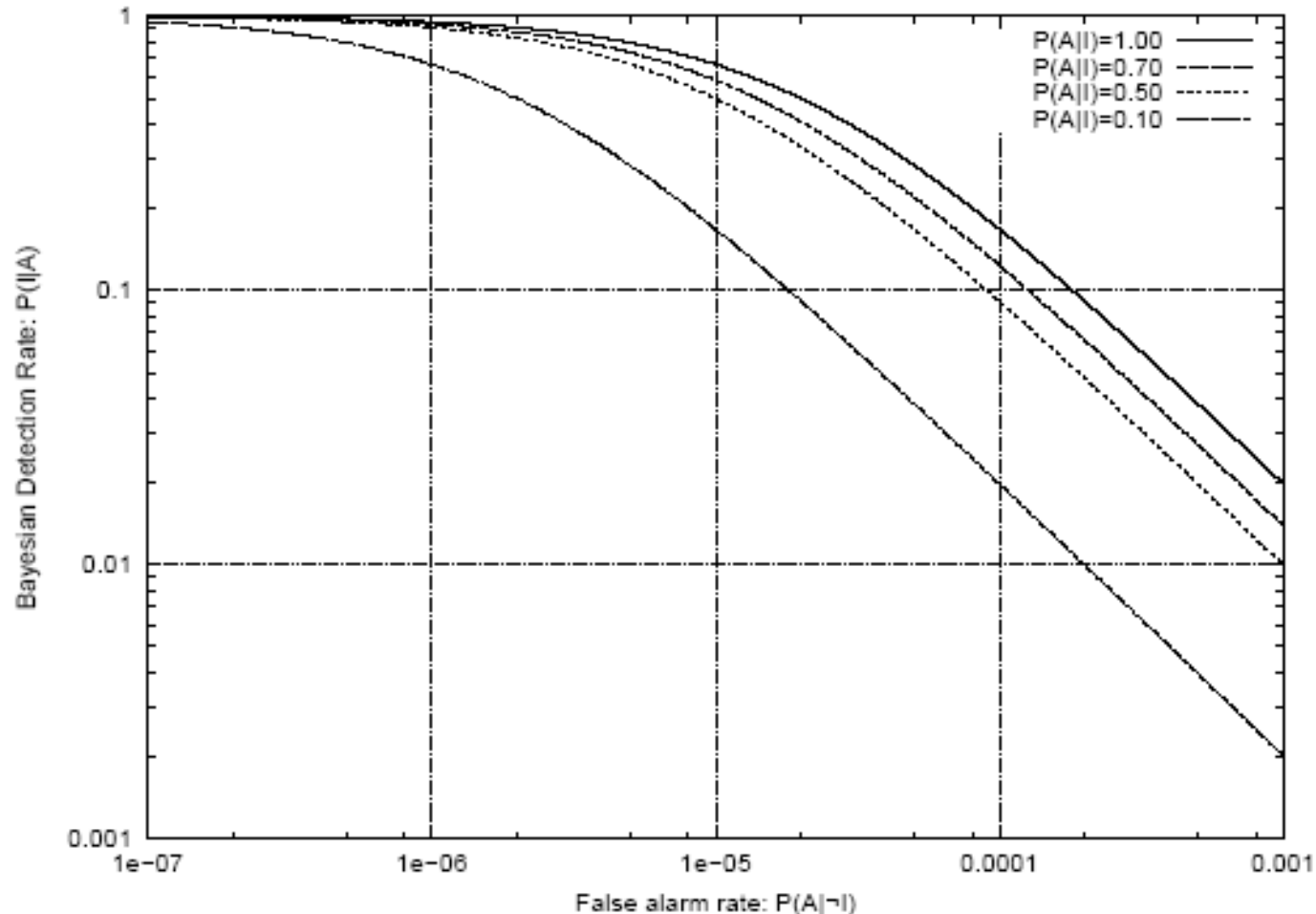
- Tegyük fel: $P(I) = 1 / \frac{1 \cdot 10^6}{2 \cdot 10} = 2 \cdot 10^{-5}$;
 $P(\neg I) = 1 - P(I) = 0.99998$

- Ekkor:

$$P(I|A) = \frac{2 \cdot 10^{-5} \cdot P(A|I)}{2 \cdot 10^{-5} \cdot P(A|I) + 0.99998 \cdot P(A|\neg I)}$$

- A hamis riasztási arány fog dominálni amennyiben $P(I)$ nagyon kicsi.

Észlelési illetve hamis riasztási arány

- Axelsson: Nagyon kis hamis riasztási arány kell ahhoz, hogy ésszerű Bayes-i észlelési arányt érjünk el.